

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ КЕЛЬТІВ У НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Останні століття до нашої ери в Центральній Європі пройшли під знаком кельтів та міграції, що спричинили виникнення і поширення створеної ними латенської культури від Карпат до Британських островів та Іспанії. На території України сліди перебування кельтів зафіксовані в передгір'ях Карпат.

Перші дослідження латенських пам'яток Закарпаття почалися ще з середини XIX ст. й пов'язані з діяльністю Т. Леготського, який виявив і частково дослідив поселення Галіш-Ловачка біля Мукачева. Але до середини XX ст. результати досліджень цих пам'яток знайшли відображення тільки в чеській, угорській та словацькій історіографії, оскільки територія Закарпаття не входила до складу України.

Починаючи з 50-х років ситуація суттєво змінилася — з цього часу спостерігається зростання зацікавленості історією кельтів Карпатського регіону. Наявність пам'яток латенського типу на південних схилах Українських Карпат не викликає заперечень. Основні розбіжності стосуються співвідношення прийшлої латенської і місцевої кунгалавицької культур, їх хронології, а також питання етнічного складу населення. Так, зокрема, М.Ю.Брайчевський у статті про поселення Галіш-Ловачка висловив думку щодо його заснування і заселення місцевим, осілим землеробським населенням агатирсами, які були одними з безпосередніх предків слов'ян.¹ Ця думка не знайшла свого продовження і не була підтримана дослідниками.

Про поширення латенської культури на північних передгір'ях Українських Карпат довгий час не було відомо. Відкриття Л.І.Крушельницькою латенського комплексу біля с.Бовшів на Івано-Франківщині дало змогу частково відповісти

¹Брайчевський М.Ю. До історії обробки заліза населенням Східної Європи в кінці I тис. до н.е. // Нариси з історії техніки. К., 1955. Вип.2. С. 107 - 121.

на це питання.¹ Згодом вона зробила короткий огляд знахідок латенської культури в колективній підсумовуючій праці² Заслуговує на увагу стаття М.Ю.Брайчевського та В.І.Бідзілі про перебування кельтів у північному Прикарпатті.³ Вони висловлюють думку, що наявність латенських речей не є доказом розселення самих кельтів, предмети кельтського виробництва могли широко розходитися шляхом торгівлі та міжплемінного обміну, а також аналогічні речі могли виготовлятися під впливом латенської культури. Саме це, на думку авторів, змушує обережно оцінювати гіпотези стосовно східного просування кельтських племен. Отже, пам'ятки, що традиційно трактувалися як кельтські (серед них і поселення Галіш-Ловачка), можливо, є звичайними поселеннями пізнього етапу куштановицької культури. Як доказ сумнівності перебування кельтів у цьому регіоні наведено приклад поширення обряду трупоспалення, архаїчні риси кераміки куштановицької культури, а також відсутність характерних для кельтів поселень-опідумів.

Найповніше проблеми латенської культури на території Закарпаття висвітлює монографія В.І.Бідзілі.⁴ Тут зібрано матеріали з усіх латенських пам'яток Закарпаття і зроблено спробу реконструювати етнокультурну та господарську ситуацію в регіоні. На думку дослідника, латенська культура на території Закарпаття є крайньою східною територіальною групою європейського латену. Спільним між закарпатським та європейським латеном є виробничий інвентар, реміснича продукція гончарних та частково ювелірних майстерень, а також монетна справа. В.І. Бідзіля наводить деякі відмінні риси місцевого варіанту латенської культури. По-перше, це поховальний обряд, який на території Закарпаття представлений трупоспаленнями і похованнями в урнах під курганами. По-друге, важливою рисою є відсутність укріплених городищ—опідумів. Це, на думку В.І.Бідзілі, дає змогу виділити археологічні

¹ Крушельницькая Л.И. Кельтский элемент в Восточном Подкарпатье // КСИА АН СССР, 1965. Вып. 105. С. 115 - 126.

² Крушельницькая Л.И. Латенская культура // Археология Прикарпатья. Вольши и Закарпатья. К., 1990. С. 167 - 173.

³ Брайтчевский М.Ю., Бидзиль В.И. Проблема кельтов в Северо-Восточном Прикарпатье // Acta Archaeologica Carpathica, tom VIII. Krakow, 1967.S. 57 - 61.

⁴ Бидзиль В.И. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери. К., 1971.

пам'ятки останньої чверті першого тисячоліття до нашої ери в локальну групу Верхнього Потисся. А відмінності у матеріальній та духовній культурі населення епохи латену пояснюється міграціями і змішуванням населення.

Повідомлення про деякі нові пам'ятки латену подано у монографії Е.А.Балагурі „Археологічні пам'ятки Закарпаття“.¹ Особлива увага тут приділена металургійному центру поблизу с.Новоклинове. У праці Ф.М.Потушняка опубліковано матеріали з латенського поселення Велика Ратівці.²

Варто згадати науково-популярну працю про розвиток металургії в кінці I тис. до н.е. Пожвавлення виробництва та обробки заліза пов'язується з посиленням впливу латенської культури. При цьому автори відкидають наявність кельтського етнічного елемента на латенських поселеннях Закарпаття.³

Латенській культурі Закарпаття присвячено розділ монографії „Древняя история Верхнего Потисья“. Автор розділу В.Г.Котигорошко на основі археологічних даних та аналізу джерел характеризує етнокультурну, соціальну та політичну ситуацію в регіоні. Він виділяє три періоди перебування кельтів. Перший (IV-III ст. до н.е.) — період переселення кельтів під впливом імпульсів зі Швейцарії та Нижньої Австрії. Другий період (друга половина III ст. до н.е.) — осідання кельтів у верхньотиських землях. Третій — час розквіту латенської культури у Верхньому Потиссі (кінець III — I ст. до н.е.).⁴

Серед нових досліджень виділимо статтю Й.В. Кобаля „Preliminary report on the results of archaeological research on the multi-level fortified settlement of Chitattia by the Expedition of the Transcarpathian Museum of Local History“, де, зокрема, автор визначає межу просування кельтів у Верхньому Потиссі.⁵

¹ Балагурі Е.А. Археологічні пам'ятки Закарпаття. Ужгород, 1971. С. 28 - 33.

² Потушняк Ф.М. Археологічні знахідки бронзового та залізного віку на Закарпатті. Ужгород, 1958.

³ Балагурі Е.А., Бідалія В.І., Пенік С.І. Давні металурги Українських Карпат. Ужгород, 1998.

⁴ Котигорошко В.Г. Латенская культура // Древняя история Верхнего Потисья. Львов, 1990. С. 123 - 146.

⁵ Kobal' Josyp. Preliminary report on the results of archaeological research on the multi-level fortified settlement of Chitattia by the Expedition of the Transcarpathian Museum of Local History // JAM. XXXVII - XXXVIII evolyucijska Nijerchyzba, 1997. S. 115 - 151.

Таким чином, українська кельтистика нечисленна. Необхідні даліші дослідження пам'яток латенської культури Східних Карпат для розв'язання проблеми історії кельтів у контексті історії населення Правобережної України.